

Varga Andrea – A.Gergely András*
Felekezeti rendszerváltás(ok) – román módra

Mottó: „Tévedés azt hinni, hogy a történelem nem látható előre.
Számталanszor megjósolták már. Ha a történelem
nem nyújtana teret a jövőbelátásnak, nem tudná saját magát sem betölteni,
amikor teljesül és múlttá válik. Az a gondolat, hogy
a történetíró fordított próféta, a történelem egész filozófiáját magában foglalja”.
/José Ortega y Gasset: *A tömegek lázadása*/

A rendszerváltások, főként a politikaiak, de még annyira a személyesek, csoportosak, korosztályiak, mentálisak, szinte sohasem képesek a rendszerek egészét reformálni a rejtekező rész kérdésekkel együtt, vagy azok megoldásaival párhuzamosan. Nem szabad hát csudálkozni azon, ha 1989 után, vagy 1945, 1919 és 1848 után akár, nemzetépítési és azzal párhuzamos kultuszépítési gyakorlatok szabadulnak el, hitek és erőhatások szembesülnek, meggyőződések és világgépek feszülnek egymásnak a társadalmak világnézeti színpadán is.

Napjaink nemzeti és politikai rendszerváltási alapkérdései között is kiemelt helyre tud kerülni a vallások, hitvilágok, intézményes és személyes felekezeti beállítódások megannyi kontrasztja. Elegendő csupán ennek alátámasztásaként az iszlám megújuló sodrására, a zsidóság helyzetére, a frissen teret nyerő szakrális kultuszok, alternatív egyházak térnyerésére gondolni. Romániában már a rendszerváltási „karácsonyi forradalmat” megelőzően is, azóta pedig viharosan hullámozó és mélyben munkáló kultuszépítési dráma zajlik az egyházak környékén, hatásuk, térfoglalásuk és hódítási terepük megannyi mikrotérségében. Ismeretes, hogy a kormányprogramok már a politikai rendszer változása idején tízezer új ortodox templom felhúzását irányozták elő, pusztító és kényszerítő hatásokkal vették körül a keresztény, református, evangélikus hívők életvilágát, betelepültek a mentális térbe, és ugyancsak eluralkodni igyekeznek azóta is a szakrális mezőben.

A kultuskormányzatok kortörténete természetesen nem előzmények nélküli, száz vagy több száz éves múltban gyökerezik. Napjainkban azonban, midőn Románia európai uniós csatlakozása nyomán társadalmi elvárássá lett a lelkiismereti szabadság európai mintáinak, alapelveinek, létjogának védelme, még drámaibbá kezdenek válni a konstruált élethelyzetek, az elkonzervált vagy államosított egyházi vagyonok problémái, meg az ezek védelmére indított obstrukciós kísérletek is. Látszatra mindmáig sikertelenül. Hacsak azt nem vehetjük biztatónak, hogy az érintett népesség nem kívánja önként földadni erkölcsi világgépét, hitességét, szakrális tradícióit... Előkerülnek az egyházi vagyonok államosítását visszaperlő szándékok is, megszólalnak európai szintű közéleti szereplők is a jogos tulajdonok és a lelkiismereti szabadság restaurálása érdekében.

Csak hogy az esetek többségében érvénytelenül. Nincs egyházi hatóság, melynek módja és szakértelme volna (sokszor titkos, nem is kutatható) levéltári anyagok alapján kigyűjteni, vonatkozó dokumentumok tízezeinek másolásával újraelemezni, hogyan és mi is történt a magyar vonatkozású felekezeti illetve szerzetesi tulajdonok „lenyúlásával” Trianon után, majd a harsány s később a derengő szocializmusok időszakában. Így hát a mai visszakövetelési eljárások rendszerint megbuknak már a forráshiányon, az adatok és jogosultsági bizonylatok hiányán, a kisajátított egyházi javakról szóló döntéshozatal bürokratikus útvesztőiben elveszett dokumentációk föllelhetetlenségén.

---

* A szerzők az MTA Politikatudományi Intézet Politikai attitűd kutatócsoportjának (*Centre d'études ethnorégionales et anthropologiques*) egyik kiemelt kutatási témakörét ismertetik közérthető összegzésben.

Zajlott-e, s ha nem, zajlik-e jelenleg hitéleti rendszerváltás Romániában...? Átlátható-e, milyen magyar kül- vagy nemzetpolitikai elvek, milyen kooperációs kapcsolatrend sérül nap mint nap, midőn a romániai (magyar) egyházak szeliden-szolidan visszakeréni próbálják egykor elrabolt tulajdonaikat? S van-e eszközük ehhez, van-e szakértelmiségük, amely nem pusztán az egyházi diplomácia terén, hanem a közjogi és politikai akaratérvényesítés mezőjében is hatékony lehet? Találnak-e romániai, magyarországi, európai, vatikáni vagy más érdekcsoportot, mely vállalni képes a jogtalanságok restitúciós eljárásokkal esélyes megszüntetését? Állhat-e nemzetközi jog a nemzeti hitélet konvenciói fölött, mellett vagy pártoló háttérben? Lehet-e társnemzeti együttműködést remélni, lehet-e európai utas megoldást találni ott, ahol a nemzetépítés még mindig alapozáson túli falak emelésével, szakrális erőszak megnyilvánulásaival, mentális megszállással tartja gyarmati sorban a lelkek üdvét...?

E néhány kérdésre keresve a választ, alább látszólag messzire vezető kiegészítésekkel illene kutatni/feltárni a megértés fundamentumait.

Váltás/változás és vallási tradicionalizmus

A szakrális közélet történeti korszakai számos nép, ország, nemzet vagy akár gyülekezet sorsában kifejeződhetnek ünnepekben, évfordulókban, visszaemlékezésekben, egyházi eseményekben és más egyéb formában is – anélkül, hogy tartalmazhatnák az egyházak történő történelmét, sodró valóság helyzetét. Két korosztálynyi ember nevelkedett fel a szocializmus évtizedei alatt, akik számára a hit gyakorlása titkos tevékenység, édes bűn, vagy éppen államellenes „szervezkedés” része, ideológiai háború terepe volt, hacsak nem egyenesen a „bűnelkövetés szervezett módja”. Két nemzedékkel korábban, a két világháború közötti időszakban sem volt sokkal kíméletesebb állam és egyház viszonya, így a hit és remény birodalmának kapui elsőként az 1989–90-es változás korszakában nyílhattak meg először...

Sikerült is ez, de csak résznyire. Az 1920-es és 30-as években Magyarországon miniszterelnöki szinten vagy diplomáciai minőségben kezelték a határokon kívüli magyar egyházak ügyeit. Egykoron a bukaresti magyar képviseleten tárgyyszerű pontosságú jelentések készültek a hitélet alakulásáról, az egyházi vagyonok sorsáról, perekről és elkonzervált tulajdonokról. Nem úgy, mint ma, amikor a katasztrofális jogsértések felderítésére is alig marad egyházpolitikai energia, hát még szakszerűség, mely szemben állhatna a román sajtót elárasztó egyoldalú, tematizált cikkekkel és lekezeléssel. A közvélemény át-tematizálását, lenyomását, manipulálását elvégző „szakértői” hangosbeszélők ugyanakkor a legkevesebb beavatottsággal s a legfőbb tudáshiánnyal érik el sikereiket a keresztyéni világ ledózerolásával. Vesztükre, mert a direkt rábeszélő szándék kihallik terveikből, s arra készíteti a szakérdeklődésű kutatót, vegyen fáradságot a tényanyag, a levéltári dokumentumok feltárása és megjelenítése, jogorvoslati kérelmek érvényre juttatása ügyében. Akár külpolitikai támogatással, akár ennek hiányzó volta ellenében is.

Ám mindaddig, amíg az összes katolikus egyházi sérelem, református vagy evangélikus, unitárius egyházi vagyon pótlólagos leltára el nem készül, reménytelen esélyt táplálni a mai Romániában illetve külföldön, vagy nagyon nehéz restitúciós pert nyerni román polgári bírósági perekben, hatalmi bürokrácia ellen, politikai intézményi bürokrácia gépezetének akadozó fogaskerekeinek címzett fellebbezések révén. Az utóbbi nyolcvan esztendőben a romániai szakrális szféra súlyos fenyegetésként találja szembe magát Onisifor Ghibu téziseivel, aki a román pedagógia alapító atyjának minőségében épp a román nemzeti érzületek zászlóvivője is volt, az erdélyi románság cáfolhatatlan hitű guruja, kinek tézisei nemcsak a két háború közti korszak sajtójában vagy szakmai kiadványok tömegében található fel, de most már internetes keresésben, még ha olykor neofasiszta honlapokon is...

Sőt, épp ennyire jelen vannak a román rendőrség központi dossziéiban, a piarista, orsolyita, premontrei renddel illetve a máramarosszigeti református gimnázium elleni közigazgatási intézkedések háttérben, miként egykor a harmincas évek világnézeti „fejlesztési” elveiben és az azt követő pedagógiai, egyházstratégiai korszakban. „Tények” és narratívák találkoznak tehát ezen a politikatörténeti platformon, közjogi perekben, tulajdonváltási jogositványokban, közcélú államosítási utasításokban, a külügyminisztériumok levéltárában, vissza egészen a trianoni békeszerződés 232. paragrafusának utasításaiig, melyeknek alkalmazása mind Csehszlovákiában, mind Romániában egyedi politikai-hatalmi értelmezésekre is ürügyet biztosított mindvégig.

A szakrális interpretációk és a civil jogi narratívák kihangsúlyozott, drámai kontrasztjai között az utóbbi időkben mind teljesebb és tisztább megszólalások kapnak helyet. Persze, tények és narratívák között minden kontraszt drámai tud lenni. Ugyanakkor nem kell hozzá mindenkinek egy egész levéltári kutatást vállalnia, hisz lassan nyilvánosságra kerülnek a jogszerűségek hiányai. Mint legutóbb Tőkés László *Viviane Reding európai alapjogi biztoshoz a Székely Mikó Kollégium kapcsán címzett levelében*² is szerepel: „A romániai kommunista rezsim 2.140 ingatlant kobzott el jogellenes módon a négy magyar történelmi egyháztól (római katolikus, református, evangélikus és unitárius). A rendszerváltás óta a nemzetközi közösség több rendbéli, világos figyelmeztetésben részesítette a román államot, hogy kötelessége ezen – emberi alapjogokat sértő – helyzetet orvosolni. A 90-es években nem történt előrelépés ezen a téren annak ellenére, hogy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 176/1993. számú Ajánlása, valamint 1123/1997. számú Határozata Románia kötelességévé tette az egyházi vagyonoknak a restitutio in integrum elve alapján való maradéktalan visszaszolgáltatását. A román parlament 2002-ben megalkotta ugyan az 501-es törvényt, amely a kommunizmus idején elkobzott egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról rendelkezik, a tényleges restitúció azonban túlságosan lassan halad, számos esetben pedig továbbra is akadályozzák a visszaítélt ingatlan tényleges birtokbavételét”.

A román kormányzat és az igazságszolgáltatás az Unió csatlakozás előtt megkapta az Európai Parlament sürgetését, melyben deklarálták annak szükségességét, hogy „felgyorsítsák az ingatlanok visszaszolgáltatására vonatkozó törvény gyakorlatba ültetését” (az Európai Parlament 2005. december 15-i, Romániáról szóló határozatának 21. cikkelye), a késedelmesen vagy a gyakorlati végrehajtást egyáltalán nem vállaló eljárások megváltoztatását. Született kormányrendelet és két máig érvényes törvény (501/2002 és 247/2005) is, de ezek számtalan végrehajtási határidő-módosítása ellenére „az erdélyi magyar történelmi egyházak jogos tulajdonaiknak csupán felét vehették birtokba 2010 decemberéig” – írja Tőkés.

Az a „jóindulatú” ügybonyolítás, amelyben a romániai egyházi javak visszaszolgáltatására felállított Különleges Restitúciós Bizottság tagjai ellen inkább eljárást indítatnak a Nemzeti Korrupció-ellenes Igazgatóság (DNA) főügyésze révén, amiért az Erdélyi Református Egyházkerületnek visszaszolgáltatták (mint jogos tulajdonosának) a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumot, jellemzően a *kettős diszkrimináció* formája. Egy sor más anomália veszi körül ezt a históriát, melyhez csupán a történeti kutatások alapján seregnyi hasonló esetet kapcsolhatnánk, nemkülönben azért, mert a kormányzati érdektelenség (vagy ellenérdekeltség) szabványos formáit mutatja az is: a katolikus rendek és az eltulajdonítás/államosítás révén állami tulajdonba került egyházi vagyonok visszaperelése kapcsán napfényre került státuszvita jogtalan (hiszen a tulajdon visszaszolgáltatása, mint európai uniós norma elemi szintű kötelezettségvállalás lenne!).³ Fényesen jelzi mindez az

² www.refradio.eu/.../Letter%20Re_Nationalization%20of%20Church%20Property.doc;

<http://www.erdon.ro/tokes-laszlo-levele-viviane-reding-europai-alapjogi-biztoshoz-a-szekely-miko-kollegium-kapcsan/news-20110205-01403115>

³ <http://old.bihoreanul.ro/articol/ziar/oradea/bctelia-pentru-adev/16893/0/print/>;

ellenérdekeltség, sőt a *leplezett eltulajdonlás* állapotát is. Trianon után egy könyvtárnyi feljegyzés, vatikáni leirat, népszövetségi panasz, peranyag, kisebbségi és felekezeti vita, vagyoni jogi kereset keletkezett, s ezek részint megsemmisített anyagai, vagy feltáratlan levéltári dokumentumai ma semmiféle támogatást nem élveznek az európai normák szerinti tisztázás vagy rendezés nevében. Jelen állapotaink nemhogy a magyar uniós elnökség kapcsán nem javulnak, de az aktuálisan magyar vezetésű román minisztériumok is mindössze tárt karokkal és bezárt információs pultokkal tudják támogatni a jogszerű feltárás és nyilvánosságra hozatal igényét.

A *drámai kontraszt* a felelős, európai rangú és az információs joghoz elemi igénnyel kapcsolt érdekek egyeztetése között ma nemcsak a jogsértések, rekvirálások, elbirtoklások látképét nyújtja, hanem eléggé meg nem fontolt módon a tulajdoni anyag romlását is elősegíti. Épületek állaga, (állagvédő tevékenység és pénztámogatás hiányából fakadó) elhanyagolása, kezelési és birtoktulajdoni viták végtelensége, vádaskodó hatóságok akadékoskodása segíti elő, hogy az egyházi vagyonoknak a *restitutio in integrum* elve alapján sem kívánják visszaszolgáltatását, s ez ellen szinte nincs elfogadhatónak tekintett jogi érv, sőt a pereskedés (például a sepsiszentgyörgyi) olyan katasztrofális jogi precedenst teremthet, amely további akut elkönfiskáláshoz vezethet, a már jogosan visszaszolgáltató egyházi tulajdonok „újraállamosításához”, jogállami és demokratikus köntösben. Holott egyetlen romániai magyar egyház sem kért és követelt semmi olyat, ami nem volt tulajdonában korábban, többek között ezért sem lehet az egyházi tulajdonok 2002-es törvényi visszaszolgáltatását utólag törvénytelennek nyilvánítani, vagy az egykori egyházi tulajdonokat „újraállamosítani”.⁴

Kontinuus kárpótlás-hiány

A pártállam hatalmi ügybonyolító gyakorlata semmilyen módon nem volt tekintettel a közjog európai szintű alapértékeire, még kevésbé a csupán korlátozottan értelmezhető jogállami technikákra. Ki más tehetné, hogy felvállalja a *tulajdoni kárpótlás* kérdéseinek megfogalmazását, vagy, akár még ezt megelőző szinten, a *történeti adatvédelem* joggyakorlatának kialakulását, a vagyoni jogi kárpótlást szükségképpen megelőző információs hozzáférési joggyakorlat kialakítását, mint az *egyházak és képviselőik?*

A *kárpótlás* elvét azonban a jog gyakorlatilag nem ismeri, nem kezeli érvényben, még akkor sem, ha szükség lenne rá. A jog kártérítést vagy kártalanítást ismer, tehát azt a kötelezettséget, hogy egy korábbi helyzetet helyreállítson, melynek jogalapja a fennálló viszonyok valamilyen károkozás során kialakult állapota. Ennek alapján a sértettet kártalanítás illeti meg, ha kára jogszerűen keletkezett, és kártérítés, ha viszont jogellenesen. A materiális kár megtérítésétől vagy pótlásától a mindkét felet felelősséggel terhelő kárenyhítési kötelezettségig azonban hosszú út vezet, s ennek első megállója kellene legyen az információs kárpótlás elvének érvényesítése: egyoldalú, de nehezen kikövetelhető kötelessége (lenne) az államnak, tegye lehetővé az érintetteknek, hogy sorsuk eddig ismeretlen részleteit megismerhessék. Az állam működéséről szóló információk eltitkolása, a polgárokról való

<http://www.infobihor.ro/stiri-oradea-bihor/controversa-23/ce-se-ascunde-sub-sutana-28116.html>;

http://oradeainfo.com/bihor/prm-bihor-cere-stoparea-retrocedarilor_61_180515.html;

http://www.realitateabihoreana.ro/content.php?c=articole&id_categorie=6&articol_id=399&p=287;

<http://www.newspad.ro/Episcopia-Romano-Catolica-incaseaza-5-5-miliarde-de-lei-chirie-pentru-scoli.209416.html>.

⁴

http://www.erdely.ma/kozeletunk.php?id=76711&cim=romanianak_rendezenie_kell_az_allamosított_ingatlanok

tisztességtelen célú adatgyűjtés „jogszerűen” elkövetett bűne az egész pártállami korszakot jellemezte, ugyanakkor az adatokhoz való hozzáférés mindmáig korlátozott maradt!

Vagyis: nemcsak vagyoni kár esetén, hanem a saját jogának, tulajdonának, érdekeinek, sérelmeinek ismerete terén is joghátrányt szenved *mindenki*, akinek nem teszik lehetővé az információs alapjogok gyakorlását, az információs kárpótlás elvének érvényesítését. A sértett fél azonban – a jogállam polgára, hívő vagy sem, intézmény vagy pusztán képviselői személy akár – nem tudhat a kárenyhítésben, közös kötelezettségben részt venni, mert információs joghátrányban szenved. Szinte bűnrészessé válik önmaga ellen elkövetett jogi károsulásban, *alanyi érdekének külső korlátozásában*. Holott nemcsak neki magának, hanem az egykor dicsőséges *népi* demokráciában élők többségének alapjogaihoz tartozna, hogy személyi jogai között az *információs önrendelkezési jogot gyakorolja*. A népboldogító szocializmusok évtizedeit felváltó jogállamnak pedig erkölcsi kötelessége volna, hogy ismertesse polgáraival saját történelmüket, vagy legalább lehetőséget teremtsen annak megismerésére, sőt elősegítse a joghátrányok folytonosságának megszüntetését – feltéve persze, hogy nem a bukott rendszerrel, hanem a jogi modernizáció, az európai rangú önérvényesítés, vagy az állampolgárok jogszerű létbiztonságának ügyével kíván folytonosságot vállalni. Ez lenne az információs kárpótlás minimuma, melynek kapcsolódnia illene az államilag garantált restitúciós folyamat lépéseivel, a jogszerű állami egyházpolitikai alapok újraépítéséhez, állam és egyház viszonyának diplomatikus újragondolásához.

Személyi jog vagy korszakos kötelezettség?

Nem titkolható, hogy egyes politikusok, közgondolkodók, sőt társadalomtudósok (főként történészek) között is tapasztalható olyan álláspont, mely szerint a világszerte és egész Európában is mind jobban terjedő új adatvédelmi szabályozás a személyiségi jogok abszolutizálásához vezet, márpedig ennek érvényesülése ellehetetleníti a legújabb kori történelmi kutatásokat, a jogszerűségek és jogi sérelmek alapkérdéseinek tisztázását. Emlékezetes vita volt (és maradt) Romániában a biztonsági ügynökök, szekus tisztek nyugdíj-kérdése, fel-fellángoló viták övezik (egyre gyakrabban) az egyházak tulajdoni igényét, s kevesek által ismert csupán a személyi tájékozottság jogát elvitató vagy lehetetlenné tevő intézkedések hatása, a főhatósági nehézségek belátható következménye: az adatok megsemmisülése. Aki azonban nem öt perces érdekek, hanem történelmi súlyú felelősség nevében gondolkodik, be kell lássa ennek szétterjedő hatását, az informatika korában már elképesztő elavultságát, fölháborító hamisságát is. Perek indulnak és vesznek el pusztán azért, mert nem lehetett a bürokratikus nehézségek fölébe kerülni az adatgyűjtés fázisában..., családok sorsa marad definiálatlan, élethelyzete válik képtelenné, midőn a legszükségesebb öngazolásához való jogokról kell lemondjanak az intézményi felelőtlenségek miatt. Egy-egy egyház, népcsoport, társadalmi tömeg válik esélytelenül jelenlévővé, hitelveiben korlátozottá, intézményesen átsorolttá vagy mentális manipuláció áldozatává...

Könnyedén belátható, mennyire nem lehet sajnós olyasmit követelni: legyenek az anyaországi főhatóságoknál, vatikáni képviselőten vagy romániai minisztériumokban, nemzeti és szakági levéltárakban olyan tisztségviselők, akik elemi kötelezettségüknek tekintik az információk feltárását, a jogtalanságok felszínre segítését, a jogsértések nyilvánosságra hozását és jogorvoslatuk garantálását. Éppen ezért alapszükséglet lenne a még meglévő, még menthető információk civil gyűjtése, feltárása, elemzése is. Személyi jogon, információs szuverenitás jogán, vélemény szabadság és lelkiismereti szabadság jogán, még hozzá adatvédelmi garanciákkal és nyilvánossági felületekkel, weboldalakon, privát archívumokban akár...

Ahhoz, hogy érvényesülhessenek az egyén mentális és morális létfeltételeit biztosító jogorvoslatok, első körben szükséges áttekinteni a körülmények és adatok viszonyát. Egyházi vagy személyi kárpótlási alapon tehát azt: kitől és mit vettek-harácsoltak el, mit kapott vissza, milyen jogi kompromisszumokra kényszerült, milyen látszat- vagy kényszer-intézkedések nyomán „mondott le” kollektív vagy egyéni tulajdonról (a két világháború közti perek, egyházi tulajdoni elkönfiskálás, magyar kisebbség jogi képviselőjének hiánya, szerzetesrendek vagyonának lenyúlása, telekcserék és ingatlan-átírások kényszerei, második világháború utáni államosítások, kényszerített egyházvezetői alkuk stb. jó példák ezekre), s egyáltalán: mi az, amit jogszerűen nem kapott vissza, nem is kérhetett, nem is volt ajánlatos per anyagává tennie. Viszont a változó idő során egyre több forrásanyag lát napvilágot, egyre több visszaemlékezés vall a jogtalanságokról, egyre alaposabb összehasonlítási lehetőség nyílik, melyre egész intézmény felállítása sem volna haszontalan – már csak a jogszerűen várható „nyereség”, a kárpótlás érték-tételeit tekintve sem.

A jogtalanságról összegyűlt forrásanyag, a dokumentációk feltárása, feldolgozása, nyilvánosságra hozatala, jogi háttéranyag visszamenőleges megismerése, mai jogszabályok szellemében történő átértékelés, jogi szintű képviselet garanciáinak kidolgozása korszakos kötelezettség lenne tehát. Ma még javarészt hiányzik, pontatlan vagy nem teljesség-értékű, aminek birtokában vagyunk, s nem kevésbé kérdéses az érdekek védelmében megszólalók kiléte, vállalásuk mikéntje, hangjuk vagy érdekérvényesítő képességük sikere sem. Nem egészen lehetetlen, de fölöttébb időigényes egy vagy több ilyen restitúciós pert végigvinni, nemcsak a jogi procedurális folyamat időtlensége miatt, hanem a hatósági ellenállás miatt is.

Javaslat a túlélésre

Távol kell álljon bárkitől, hogy másoknak osztogasson feladatot. Nem is tenné vagy tehetné, aki maga vállalta immár a források tekintélyes tömegének feltárását, a még élők meghallgatását, a jogi folyamatok sajátlagos cseleinek feldolgozását, a jognélküliségek és jogtalanságok okadatolását. De bizonyosak lehetünk abban, ha kényszeredett festékpisztolyos játékok helyett a küzdelemre buzgóbbak inkább csapatépítő tréninget vállalnának közérdekű és korszakos fontosságú öntevékenységekben, azoknak legalább annyi „sérült” áldozata, győzedelmes bajnoka lehetne, méghozzá közérdekű és történelmi léptékű ütközetekben. Jogi játékok a közhivatalokban, túlélési tőrak a levéltárakban, nyomozati eredmények az érvek és tévedések dzsungelében, áldozatvállalás és szolidaritás az élők körében – ezek éppoly virgonc teljesítmények és szabadidős „sportok” lehetnének, mint a mai úri passziók. Csak méltóbbak mint győzelmek, esélyesebbek mint hasznos tettek, és maradandóbbak is, mint közhasznú tevékenységek. Közössé, közösségi közérdekűvé kéne tehát tenni ezeket.

Lehetne aktív állampolgárokat keresni, képzésükre oktatási ráfordítást, akár uniós kereteket is szálni, iskolai „valóságfeltárást” vállalni..., akár a jelenkori Kafka-i kastélyok megismerésének örömeivel... Önkéntesen, tanulás céljával, szolidaritás alapján, civil kezdeményezések keretében is. Szükséges volna a magyarországi, erdélyi, bánági-bánati vagy más térségek levéltárainak, intézményeinek dokumentációit feldolgozni, másolni, közkinccsé tenni, feltárni, közös honlapokra tenni, egyéni vallomások vagy visszaemlékezések számára befogadó web-oldalakat nyitni, ahol a kollektív emlékezet megfogalmazhatja saját hangját, s nem kell elszenvednie, hogy egy főhatóság csak labdázik vele és problémájával, a „nem hozzám tartozik” elűtő fölényével, átküldve egy levéltárba, ahol majd visszamutatnak a főhatóságra mint adatgazdára... Persze, ha ez a túlélő kaland szakembereknek sem okvetlenül sikerül, hogyan remélhet egy magányos vidéki pap több sikert, midőn a kutatási engedélyek, levéltári állagok áttekinthetetlen tömege előtt még ezenfelül is vissza kell hőkölnie...?!

De korunk információs alapjogi elvei lehet, ennél már biztatóbb jövő ígérnek. Persze, csak azoknak, akik részt is tudnak venni, jelen is akarnak lenni a maguk történelmi sérelmeinek nem pusztán ideológiai lobogtatásában, hanem hatékony védelmében is. A sok téren nyilván nem okvetlenül példázatos amerikai előzmények az információs szabadság 1966-os törvénybe iktatása óta (Freedom of Information Act – FOIA)⁵ képesek biztosítani, hogy állampolgári jogon az egyénnek módja legyen a kormányzat birtokában található információk nyilvánosságra hozatalára, a szövetségi szervezetek dokumentumaira alkalmazható *hozzáférésre*. Ehhez kapcsolódik az egyénekről szóló információk elérhetőségét szabályozó 1974-es *Privacy Act*, melynek törvényi keretén belül mindenkinek lehetősége van mindazon információk megismerésére, amelyeket a kormányzat vele kapcsolatban tárol, s ha a hozzáférési szabadság szembekerül a kormány által titkosított vagy bizalmasnak tartott dokumentumok érzékeny voltával, valamint egyes magánérdekekkel, akkor az egyénnek joga van a hibák korrigálására, valamint törvényes úton is megtámadhatja a kormányt, ha a róla tárolt információkat az törvénytelen úton kezeli vagy használja fel. Vajon miért ne lenne lehetséges ez itt is, az épülő demokráciákban, a többpárti pluralizmusban, a koalíciós építkezésben, az Európai Unió előszobájában vagy tárgyalójában..., s miért ne lenne fölöttébb szükséges a társadalmi részvétel, felelősségvállalás szélesítése is?

A tiltakozás jogának biztosítás nem „amerikai minta”, nem „burzsoá fellazítás” terméke, hanem az emberhez méltó önérzet formai velejárója. Már ott, ahol az, ahol azzá lehet, s ahol érvényesülését kollektív felelősség kérdésének tekintik. Románia nem ilyen hely, a jogok, szabadság-feltételek, nyilvánosság és lelkiismereti döntéshozatal feltételei itt nemigen tudnak érvényesülni. Politikatörténeti, egyházi kapcsolattörténeti, morális diplomáciai feltételrendszernek kéne ismételten érvényre jutnia, hogy az emberi, állampolgári szabadságjogok kortárs normáihoz ez a poszt-szocialista térség mentálisan is csatlakozhasson. Mert akkor talán a mentális földrajz nem csupán a közjogi vagy politikai cselek történetjének szolgálatlánya lehetne, hanem érvényesülhetne José Ortega y Gasset bölcs előrejelzése⁶ is: *„Bizonyára csak a jövő általános szerkezete látható előre, de ez az egyedüli módja a múlt és jelen megértésének”*.

---

⁵ http://hu.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_Information_Act; <http://www.justice.gov/oip/index.html>

⁶ Kezdődik a tömegember analízisa. In *A tömegek lázadása*. On-line: <http://lazadas.ho8.com/www.tar.hu/.../gasset.htm>